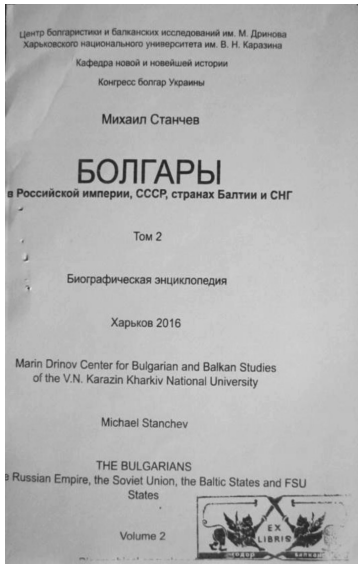

РЕЦЕНЗИИ

Българско, по-българско, най-българско...
Рецензия на книгата: Станчев М. Българи в
Российской империи, СССР, странах Балтии и СНГ.
Том 2: Биографическая энциклопедия.
Харьков: ИПП «Контраст», 2016. 592 с.

Т. Балкански, В. Кондов

Дълго мислехме как да представим книгата на Михаил Станчев „Българи в Российской империи, СССР, странах Балтии и СНГ. Харьков, 2016“. Енциклопедическо великолепие за т.нар. външни българи, поименно въведени в 1700 статии на 592 страници, с който труд се начева науката за личностите на Българите в обширната руска земя, сега и в Молдова, Украйна и страните от СНГ. Българи с главна буква, дори когато са идеологически маркирани от съветския комунизъм, който, за съжаление, не доби човешко лице!

Запитахме се: дали сме в правото си да създадем този отзив за българското просопографско великолепие зад политическите граници на България? И стигнахме до извода, че тази работа е наше задължение:

– защото идеята за тази книга е предоставена на проф. М. Станчев от единия от авторите (проф. Т. Балкански);

– защото ние бяхме и научните му приятели, консултанти, информатори, които му предоставихме събраното и написано от нас (проф. Т. Балкански и доц. В. Кондов), която фактология М. Станчев коректно представя навсякъде в Просопонимикона (вж. например с. 5);

– защото ние участваме като пионери в събирането на просопографски данни за българщината не само в Руската бивша и настояща земя, а и в Сърбия, Румъния, Молдова, Украйна, Македония, Унгария и др.

В този аспект виждаме нашата задача в отзива си още в няколко плана. Напълно сме убедени, че трудът на М. Станчев трябва да бъде настолна книга на всеки учен българист, а защо не и на всеки Българин, външен или вътрешен. Тази книга трябва да бъде постоянно допълвана и преиздавана, което, вярваме, ще се случи като второ издание най-скоро. По тази идея формираме задачата ни и в нашия рецензентски обзор – да включим преди всичко анекс към словника на М. Станчев за онези Българи, за които признава, че още „нищо не знае“ (5), и които обаче ние също не можем поименно да изчерпим, но чийто списък (словник) можем да допълним с нашите наблюдения.

Започваме по същество. Изненадани сме от обстоятелството, че липсва първият просопографски труд за българите в Бесарабия на *Петър Драганов*. Besarabiana. Кишинев, 1912 г. Този труд беше издирен от нас в Кишинев (В. Кондов) и предоставен като копие на проф. М. Станчев. По каква причина не е включил просопографските статии от него, не става ясно. Освен статии за Николай Иванович Миронов (25), Васил Берон (23), има за: Д. И. Благоев, издал „Сборник болгарских песен из Комрата и его окрестностей“, 1871 г. (27), други сведения има за Петър Иванович Калинков (68), представен е Панталей Кисимов (71), при М. Станчев (275) – само синът му Борис. Има един Павел Крушевван, веро-

ятно българин (79), поне по име е такъв. Други данни за Елефтерий (Евгений) Булгариса (103), при М. Станчев – 68, за С. Радулов (145) и проч.

М. Станчев довърши линията по завръщането на българщината на най-известния Българин в СССР, на чието име са прекръстени десетки, ако не стотици селища, предприятия, места – Сергей Миронович Киров (271). А що се отнася до най-известния сега в Русия Българин, поподол на меломаните, Филип Киркорев (268), е добре да присъства неговото признание за дебългаризация: „Аз съм българин с руска душа!“.

В този план словникът трябва да приеме едно, може би, случайно изпуснато име – инок Партений, създал един прекрасен пътепис за българските земи в Турция (1835) – „Сказание о странствовании и путешествии по России, Молдавии и Святой земле“. СПб., 1855. Този знаменит свещенослужител е обявен от руската просопография за „русин“, но самият той, с рождено име Петър Агеев или Андреев, е българин от Яш, който на места в пътеписа си декларира чудесното, явно по рождение, познание на българския език.

Едва ли заслужава забвение името на Поп Паскал, водача на най-големия бежански керван на българите към Бесарабия (за него повече в *Св. Павел Атанасов*. Народописни материали за Добруджа. Добрич, 2007, 67 с.).

Всички опълченци от Бесарабия и Руската земя са въведени в словника на М. Станчев. Липсва обаче едно знаменателно име (повече при *Т. Балкански*. Пазарджичанинът Георги Таев. Един от поборниците и опълченците на българите. Пазарджик, 2012).

С чувство на невероятно удовлетворение четем и препрочитаме статиите за великите, големите българи, въведени от М. Станчев в неговия просопономикон: Каразини, Дриновци, Миладиновци, Палаузовци, Васил Априлов, Атанас Бендерев, Ал. Балан, Филип Тотю, двамата Раковски, Александър Русет, Иван Селимински, Иван Снегаров, Георги Стаматов и др. В статията за Райна княгиня (406) обаче липсва важна информация: зверският комунизъм избива децата ѝ, също големи имена на българщината (повече при *Т. Балкански*. Партизанският терор и Вартоломеевите нощи в Пазарджишкото краище. В. Търново, 2008). Тук е мястото да се подчертае, че М. Станчев, където може и знае, не скрива убийството, разстрелите на българите по време на Сталинските репресии (вж. Кр. Раковски, Никола Фуклеви и др.).

Странно е отношението на Българската енциклопедия към избитите българи по време на Сталинските репресии. В много от случаите просопографиите са създадени с изкривена информация, с подправяне, премълчаване и изобщо с всички негативи, познати на идеологизираното енциклопедично знание. За пример тук се представя статията за Тодор Главчев, панагюрец с обидно „изкривена“ версия в „Енциклопедия България“, т. 2, с. 109, където статията завършва със съобщението, че бил „заместник директор на съвхоз“ (?!). Луксозната Панагюрска енциклопедия. С., 2007, е модел „как не бива да се пише за известните българи“, срв. (86):

„**Главчев, Тодор Симеонов** (19 октомври 1895–1942). Роден в Панагюрище. Учи в Софийския университет, но е мобилизиран и като поручик-кавалерист се сражава на Южния фронт. За антивоенна дейност е преместен на Румънския фронт, където се свързва с разбунтувани руски части. През 1920 г. заминава за Съветска Русия. Взема участие в Гражданската война и се сражава в Четвърта кавалерийска дивизия на Първа конна армия. След Гражданската война работи в Харков, в Москва – в Изпълнителния комитет на III Интернационал, а по-късно в Одеса“.

И нито дума за съдбата на този трагично загинал „нашенец“. А Голямата Енциклопедия България, т. 4, дори изхвърля името му от словника?! Тодор Главчев е „спасен“ от М. Станчев с една чудесна статия, в която е казано буквално всичко за този Българин, повярвал на Голямата идея „Ленин–Сталин“. Историята за този Българин е довършена (129): „Тодор Главчев е арестуван на 2.11.1938 г. за участие в Българската националистическа контрареволуционна организация и след два дни е разстрелян!“

Българският писател Й. Йоцов пише, че американският народ е имал огромния късмет да няма „учители“ като Ленин и Сталин, към които ние добавихме Георги Димитров?!

Няма добра енциклопедия, която да е избягвала „черните“ представители на човечеството и на народите. Така постъпва и М. Станчев. Боготвореният от Българския комунизъм Димитър Благоев се представи като небългарин (48). За да не звучи „голо“ това признание, е необходим източник за неговата реч в Народното събрание на България (1917 г.), вж. повече при *Т. Балкански*. Д. Благоев, „Аз не съм българин“, Век 21. Укра-

инската държава отне името му на досегашното село *Благоево*. Българската обаче още задържа селищното *Благоевград*!)

Черната роля в изстреблението на Българите в СССР в статията за Г. Димитров (156) сякаш е „спестена“. А един от най-черните българи, поставян наравно с Ахмед ага Бару-танлията, палача на Батак, присъства в енциклопедията (399) като герой – Атанас Премянов : Премяната, с чието име българите в Странджа продължават да плашат децата си (обстоятелство, представено при Ала Войникова, чието име присъства в словника – 19). Тук е въпросът и за един от най-черните българи в бившата съветска Русия, известният персонажоним Мужичок, описан от Мишо Хаджийски и представен с конкретно българско име при А. Малешкова и Н. Куртев.

Друг от черните българи, Йордан Кискинов, е представен с превратна история в Енциклопедия България, т. 3, с. 428, където е сбъркано и лобното му място. Грешката е препечатана от М. Станчев като „район на Солун“ (276). Убит е при терористична акция в Копривлен, Гоцеделчевско. С него е другият парашутист – Касканджията, също убит от селяните при самозащита (повече при *Т. Балкански* и *Г. Ленов*. „Народът“ срещу българите. В. Търново, 2017).

Не знаем основанията на М. Станчев за изключване на Българите гагаузи от словника. Версията, която изработи съветският антибългаризъм с гагаузите, македонците, румъните и маджароните, не засяга българския просопограф, защото гагаузологията е такава измамна „българология“, както македонизмът. Дори такива големи имена на българския народ като Петър Драганов, Дмитрий Чакир (242) и др. се представят за „етнически гагаузи“. Определено смятаме, че в бъдещото издание място трябва да намерят имената – В. А. Мошков, генерал-майор (при П. Драганов 93), Николай Хорозов – „български или гагаузски сепаратист“ (231). Единственият българин-гагаузин, включен от М. Станчев, е Антон Буюкли (72).

В последно време излезе една невероятна книга за с. Болгарка в Казахстан на *Юлияна Ганева*. „И все пак сме българи“. С., 2017, в която балканският турски език на тези по произход добруджански и бесарабски българи-гагаузи е наречен „старобългарски“. Между-временно тази авторка превратно се представя за „откривател“ на колонията. Всъщност такъв е М. Станчев (повече при *Т. Балкански*. Кавказките българи. В. Търново, 2005, с. 47), където изрично е посочено, че Българите на това селище са открити от М. Станчев. В посочената книга е публикувана ст. „Болгары в Болгарском, из архива на проф. М. Станчев?!“. В тази статия е представен един важен българин от групата на Туканите – Фьодор Фьодорович Меглели, написал първите сведения за това село. Авторката с лека ръка прескача първопроходството на проф. М. Станчев в Казахстан, където, между впрочем, е и родното му място на дете-заточеник. Независимо от всичко, Ю. Ганева представя най-известния сега Българин в Казахстан, дори със силни политически позиции и ярко публицистично перо, именно Олег Димов и неговите книги: „Ние, народът, на Казахстан“; „Струны сердца моего“; „Земля, ставшая Родиной“. Той, между другото, е Казахският Българин, който подсказва на казахите за родството им с булгарите и с българите, на което много държи и сегашният им президент. Редно е и М. Станчев да въведе О. Димов именно с почителното име, с което е известен и представен при Ю. Ганева – Главният Българин на Казахстан! (8).

Разрешаваме си бележки по още две от Големите имена на българите: Иван Момчилов (335), няколко реда за него са без мястото му в процеса на осветяването на Възрожденските Българи. Втората бележка е за просопографската статия, която самият проф. М. Станчев е изработил за себе си (445). Сякаш нашата работа за него в просопографски план, въведена в книгата ни (*Т. Балкански*, *В. Кондов*. Бесарабски бележник. В. Търново, 2013, с. 232), е по-добра ?!

А що се отнася до името на генерал Вл. Заимов (196), едва ли има място в Просопонимикона по обявените му признаци и характеристични линии. В същото време липсва името на друг Бесарабски или Херсонски българин от класа на М. Станчев, създал също така един знаменит просопонимикон, *Сергей Влахов*. Енциклопедичен речник от Авгий до Яфет. С., 1996.

Читателят на Просопонимикона е впечатлен и особено радостен, когато в него открива огромен ред от Българи – научни работници в посочената географска линия на труда, запълнен с имена на професори, откриватели в цвета на руското, молдовското и украин-

ското научно общество, срв. по случайния ред: Касогледов, лекар, професор (255), К. Терновой, академик (481), и много други. А защо липсва името на проф. Иван Стоянов? Не може да се разбере, защото е бесарабски българин. Би било добре да се включат и имената на известните задкарпатски българи, представени при *Т. Балкански, М. Парзулова*. Задкарпатските българи. В. Търново, 1996. В библиографски план също да се добави една енциклопедия с много имена, от географския простор на Просопонимикона – *М. Куманов и др.* Третото българско царство. Историческа енциклопедия. С., 2003.

Българската линия в речника е великолепна! Защото „нашето“ е и по Волга с имената на Знаменити Българи, които и днес се самоназовават българлък и булгаро-татари или татаро-българи, вж. Вайсов (75), Садри Максуди (310), На българските просопографии е отделено специално „Приложение“ (549), в което М. Станчев открива за българския читател първия муртада и свещеномъченик, светец на т.нар. крещини, булгаротатари, станали християни: Авраамий Болгарский (XIII в.), вж. с. 549. Следват имената на Известни Българи като Алцек, Аспарух, Батбаян и др. Липсват обаче известните представители на този народ с името тахалуса, Българи, представени „обилно“ в различни трудове. Освен при представения от М. Станчев Вейсов – Булгар, вж. още: *Абрар Карамуллин*. Татары. Этнос и этноним. Казань, 1989; Т. Ярулина. Величието на Волжка България. С., 2002, и много други.

Василе Лупу е Добруджански Българин и не е на мястото си в Българския свод на просопонимикона (566).

От кишиневските българи е представено само семейството на д-р А. Головина (129). С такива характеристики са още: Ефрем, основателят на първата българска масонска ложа, в която участва и А. С. Пушкин, видните кишиневски българи Донич / Дончев, Михаил Кацика и др., представени при *Т. Балкански и В. Кондов*. В степите пустинни на Буджак. В. Търново, 2010, с. 99. Историческа личност с кишиневски „колорит“ е знаменитият Георги Кърджали, героят от едноименната творба на А. Пушкин (пак там, с. 92).

Остава пространството на Горния Буджак, където българщината е добре представена от М. Станчев. Липсва обаче името на д-р Д. Маринов, живял години наред в този район, сам бесарабски зет, написал и няколко книги за Горнобуджашките Българи, например: Село Викторовка, Република Молдова. Кишинев, 2007; Селища с българско население в Северния Буджак. В. Търново, 2013.

Всяко представяне на автор трябва да има и край. Всеки анекс към представяната му работа трябва да остане „отворен“ за бъдещи и следващи додатоци. И все пак оценката трябва да бъде финал на нашето признание пред огромното многогодишно дело, извършено от проф. М. Станчев, който замисля и трети том към поредицата за Българите в неговата научна територия. Той ще обхваща селищата с българите в нея, поне по досегашна информация от него.

Знаем много за този наш сънародник в Украйна, мой (на В. Кондов) съселанин от Бесарабския Кортен. Участвахме в неговите презентации в БАН, където, между другото, е дописан член. Бихме смятали, че делото му е повече от достатъчно за действителен член не само на Българската, но и на Украинската и Молдовската академия на науките. Това е и нашето предложение на български учени. „Казаното: Вятърът го отвява!“ По паремията на българите в руските, украинските и молдовските степи. „Написаното обаче остава!“ Остава името приживе на Михаил Станчев в Пантеона на Големите Българи. Да е жив и здрав! До нови срещи в Българистиката!

Неслучайно поставихме на нашата работа за М. Станчев надслова: *Българско, побългарско, най-българско*. Няма по-висока (елативна) степен за прилагателното, което винаги в българския правопис би трябвало да се изписва с главна буква. С тази наша статия бихме искали да се започне една тенденция в Българистиката, която да представя Българското така, както е започната и от нас, двамата автори, от М. Станчев, Вл. Милчев и др. Външните Българи са същите Българи, които създадоха Средновековната Българска и Българска култура. Професор М. Станчев я „възпя“ в своя Просопонимикон за тях, като я „прочете“ по възможно най-добрия начин. За величието на Българското име, пред което коленичим!